

GÜNEY TÜRKMENLERİNE AİT 'YAZICIOĞLU İLE SENEM' ADLI TÜRKÜLÜ HİKÂYESİNİN ANLAM VE NESNE DÜNYASI

İsmail GÖRKEM*

Özet: Bu çalışmada, sözlü edebiyat ürünlerinden olan 'Yazıcıoğlu ile Senem' adlı türkölü hikâyesinin [halk hikâyesi] varyantları karşılaştırılarak incelenecektir. İncelenen halk hikâyesinin nazım ve nesir kısımlarının birlikte yer aldığı varyantları olduğu gibi, sadece şiirlerden oluşan varyantları da bulunmaktadır. Kanaatimizce ismi unutulmuş/bilinmeyen bir türkölü hikâye musannifi tarafından, iki farklı Türkmen aşiretine mensup olan Yazıcıoğlu ile Senem arasında yaşanan olaylar hikâyeleştirilmiştir. Bu hikâye, kısa türkölü hikâyelerin [bozlak] 'üçlü sistem'den oluşan yapısına göre değerlendirilecek; hikâyedeki sembolik anlamlar ile nesne dünyası açıklanacaktır.

Anahtar kelimeler: Sözlü kültür geleneği, Türkmen aşiretleri, Yazıcıoğlu ile Senem, kısa türkölü hikâye [bozlak], sembolik anlam, nesne dünyası.

Abstract: The minstrel [short folk] tale of 'Yazıcıoğlu ile Senem' is one of the Turkish oral literature products. In this study the variants of this tale has been compared and studied on them. The tale of 'Yazıcıoğlu ile Senem' has not only combinatory variants of prose and poem but also variants of pure poem as well. I'm of the opinion that the events between Yazıcıoğlu and Senem, who are from the two different Turkoman tribes, has been narrated by an unknown minstrel. This tale will be studied with the 'triple system' which is the form of short stories [bozlak]. In addition the symbolic meaning and 'world of objects' which has taken part in this story, will also be studied.

Key words: Oral tradition, Turkoman tribes, Yazıcıoğlu ile Senem, minstrel tale [bozlak- short folk tale], symbolic meaning, objective meaning [world of objects].

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi.

Giriş

Ülkemizde son zamanlara kadar Türk Halk Edebiyatı araştırmaları genellikle 'metin yayını' merkezli olarak devam etmiş; halkbilimi araştırmalarında sözlü kültüre ait özellikler zaman zaman göz ardı edilmiş, gerek âşıklara ait olan ve gerekse anonim nitelikteki edebî yaratmalar yazılı edebiyat yöntem ve teknikleriyle değerlendirilmiştir.¹ Araştırmacı-derlemecinin ele geçirdiği 'metin', tek ve değişmez bir metin gibi düşünülmekte, dahası Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Karacaoğlan gibi isimler etrafında sözlü geleneğin oluşturduğu 'mektep'ler göz ardı edilmekte ve bu sanatkarlar, yazılı kültür mensupları gibi 'tek' ve 'değişmez' birer kişi olarak düşünülmektedir. Halkbilimciler, bir folklor ürününün zaman ve mekân boyutunda 'çeşitlenme'sinin [varyantlaşma], "onun sözlü gelenekteki uzun ömrünü göster[diği]" konusunda fikir birliği içerisindeyler (Kyvig-Marty 2000: 78). Türkiye'deki halkbilimi araştırmacıları da artık çeşitlenme meselesine bu açıdan bakmalı, inceleme ve değerlendirmelerinde, 'yazılı edebiyat' ölçütleri yerine 'sözlü gelenek kültürü' ölçütlerini kabul etmelidir.

Öncelikle, sözlü kültür geleneği dairesinde 'metin'den ne anlaşılması gerektiği meselesi önem kazanmaktadır. Metni bir araya getiren unsurlar, 'dil', 'müzik' ve 'mimik'lerdir.² Yazıcıoğlu ile Senem, metin olarak 'türkölü hikâye' mi yoksa

¹ İstisnâ mahiyette görülebilecek bazı çalışmalar için bk. Eberhard-Boratav 1953; Eberhard 1955; Boratav 1946, 1983; Özdemir 1992, 1993; Yıldırım 2001b, 2003, 2004.

² Meseleyi burada ayrıntılı bir biçimde tartışmak yerine, görüşlerine büyük oranda katıldığımız Dursun Yıldırım ile Sulayman Turduyevič Kayıpov'un tespitlerini aktarmakla yetineceğiz:

"... toplum hayatında yoluna devam eden bu metinlerin nasıl bir *metin* dokusuna sahip olduğunu görelim. Önce şu gerçeğin altını çizelim: İnsan için herhangi bir *söz* yok ise, herhangi bir *metin* de yoktur. Dolayısıyla kültür bir başka tanım ile, bir *söz ambarı* veya *sözel metin ambarı*dır." (Yıldırım 2001a: 38. abç.).

"Sözlü gelenek eseri yazılırken değil, söylerken, sözlü şekilde meydana gelir ve sözlü olarak yaşamayı devam ettirir, seyredici ve dinleyici tarafından algılanır. Söylenmekte olan sözlü gelenek eserlerini kavramak için harfleri tanımaya gerek yoktur. Sözlü gelenek eserindeki bilgi, düşünce dinleyicilere *sadece dil ile değil, müzik ve mimik aracılığıyla* da iletilir. Bu eserlerde söz, müzik ve mimik yoğrulmuş, örtüşmüş, birleşmiş durumda bulunur. Sözlü gelenek eserlerinin bu özelliğine senkretizm denilir. Senkretizmi oluşturan herhangi bir unsur yok edilmişse, eserin güzelliği de eksilir, aslı gibi algılanmaz. Sözlü gelenekte, edebiyatta olduğu gibi 'eserin son metni' ya da 'söyleyicinin son kararı' denilen bir kavram yoktur. Sözlü gelenek eseri, varyantlı ve versiyonludur.(...) Sözlü eser, söylenmek ve dinlenmek maksadıyla ortaya çıktığı için metin yapısında da farklılıklar vardır. Sözlü gelenek ürünü olan bir metnin malzemesi sadece dil değildir.

'bozlak' olarak mı adlandırılmalıdır? Bir edebî tür olarak 'bozlak' terimi, genellikle 'müzik' açısından belirli bir 'makam'ı da ifade ettiğinden, 'kısa hikâye' niteliğindeki eserlerle karıştırılmaktadır.³ Bu sebeple, gerek 'kısa' ve gerekse 'uzun' olsun, içinde 'müzik' unsuru olan 'anlatı' niteliği ağır basan eserler için, 'türkülü hikâye' teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

Bu makalede, sözlü gelenekte halen yaşamaya ve yaşatılmaya devam eden Yazıcıoğlu ile Senem adlı türkülü hikâye, ulaşabildiğimiz bütün çeşitlenmeleri bir arada düşünülerek, araştırılıp incelenecek; hacim bakımından 'küçük/kısa' olan bu eserdeki anlam ve nesne dünyası ortaya konmaya çalışılacaktır.⁴ Makalenin sonunda ise, somut olmayan kültürel mirasımızdan olan türkülü hikâyelerin müzelenmesine dair bazı teklifler yer alacaktır.

Dil ile müzik ve mimik örtüşerek, sözlü eser metni oluşturulur. Metnin kompozisyonu da edebî eser kompozisyonuna da hiç benzemez. Tekrarlamalara çok yer verilir, alogizmlere (karmakarışıklıklara) ve retardasiya (duraklama) elemanlarına sık sık rastlanır. Demek ki edebî eser ile sözlü gelenek eseri arasında oluşum, yaşam, kullanım, yapı, fonksiyon farklılıklarının olması kaçınılmazdır." (Kayıpov 2002: 464. abç.).

"Sözlü gelenek ürünlerinin, yazınsal (edebî/literary) eserlerden farklı olarak, malzemesinin sadece dile dayanmadığı; aksine sözlü gelenek metninin, dilin ötesinde ses, müzik, hareket, mimik gibi önemli unsurları da bünyesinde bir bütünlük halinde bulundurarak meydana getirdiği bilinmektedir. (...) ..belli bir zaman ve mekân bağlamında ortaya çıkmış ve sonradan anonimleşmiş üslupla söylenen, söylenince çeşitlenen, hafızalarda canlı biçimde saklanan ve her 'kullanımında' yenilenmesine rağmen özünü kaybetmeyen *dinamik metin* özellikleri bilim adamlarının dikkatini daha asırlar öncesi çekmiştir." (Kayıpov 2004: 36- 37. abç.).

³ Konumuz, bu tür metinleri 'adlandırmak' olmadığı için, bu hususta, son zamanlarda Gülay Mirzaoğlu tarafından yapılmış "Çukurova Bozlağı" adlı önemli bir çalışmanın ismini vermekle yetineceğiz. İsteyenler bu eserin konuyla doğrudan ilgili şu sayfalarına bakabilirler: Mirzaoğlu 2003a: 3, 5, 9-21, 40, 67, 70, 79-80, 85, 89. Mirzaoğlu, "...kendine özgü değişken bir anlatım yapısına sahip bu özel türün örnekleri için, *değişmeyen* ögesi olan ezgiyi vurgulayacak şekilde *hikâyeli türkü* terimini kullanmak daha doğrudur" diyor. (Mirzaoğlu 2003a: 74). Bu tercihte 'müzik' unsuru ön planda değildir. Onun için 'türkülü hikâye' terimini kullanmak kanımızca daha doğru ve tutarlıdır. ('Bozlak' hk. bk. Görkem 2000: 8-9, 38, 41, 155; Görkem 2001: 38, 48, 71, 93, 375. 'Türkülü hikâye' adlandırması için bk. Görkem 2000: 7-9.).

⁴ Kitap hacmindeki *Halk Hikâyesi Araştırmaları: Çukurovalı Aşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı* adlı eserimizde, bir kaynak kişiden derlenmiş beş türkülü hikâye metni, sırasıyla motif halkaları ve olay örgüsü, tema/konu, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcısı ile anlatım tarzları bakımından tahlil edilmiş; daha sonra ise bu metinler dil ve anlatım özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Eserde, türkülü hikâye metinleri 'halkbilimi' ve 'edebiyat bilimi' yöntemlerine göre incelenmiştir (bk. Görkem 2000).

1. 'Türkülü Hikâye'ye Dair Sorunlar (Oluşum ve Çeşitlenme)

Aşağıda, Yazıcıoğlu ile Senem hikâyesine ait metinler hakkında bilgi verilecektir.

a. Türkülü Hikâye Şeklindeki Metinler

EK 4'te yer alan türkülü hikâye, 1938-1941 yılları arasında Kayseri'de yaşayan Avşar Türkmenlerinden derlenmiştir. Derleyici Fahri Bilge, Yazıcıoğlu'nun biyografisini aydınlatıcı bilgileri de derlemeyi ihmâl etmemiştir (FB 426).

"Yazıcıoğlu" başlıklı metin, Çukurova'da yaşayan Cerit Türkmenlerinden olan bir kaynak kişiden derlenmiştir. Aktif taşıyıcı niteliklerine sahip kaynak kişinin ustasının, Çukurova yöresinin ünlü türkülü hikâye anlatıcısı 'Ahmetçe' olarak tanınan Ahmet Cehan olduğu bilinmektedir (Mirzaoğlu 1994).

"Yazıcıoğlu Bozlağı" adlı metin 2003 tarihinde derlenmiştir (Mirzaoğlu 2003b). Türkülü hikâyesinin icracısı, bizim de tanıdığımız ve kendisinden derlemeler yaptığımız Erzin/Yeşilkent'li [Hatay-Dörtüol] Tahsin Okatar'dır. Kendisi, profesyonel bir türkülü hikâye anlatıcısıdır. Onun da ustası, Cerit Türkmenlerinden olan Ahmetçe'dir. Hikâyeyi nesir ve türkü kısmı bir arada, bütün olarak anlattığı görülmektedir. Halbuki ustası Ahmetçe'nin şahsına ait şiir defterine, metnin sadece 'türkü'sünü kaydettiği görülüyor (bk. Ek 2). Ahmetçe'nin bu tavrı, hikâyedeki 'türkü'lerin 'nesir' kısmından önemli olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

"Koca Tanır" başlıklı metin, 1940'lı yıllarda Çukurova bölgesinden derlenmiş olmalıdır. Metnin sonunda "yarım kalmıştır" ibaresi yer almaktadır. Metinde, hem türkülü hikâyesinin ve hem de erkek kahramanın adının değiştiği görülmektedir (Kemal 1997a). Pasif taşıyıcı olan bir kaynak kişiden derlenen bir metin olması, bu sonucu doğurmuştur kanısındayız.

"Irgınlioğlu" adlı metin de 1940'lı yıllarda Güney Türkmenlerinden derlenmiş olmalıdır. Metinde erkek kahramanın adı Irgınlioğlu olarak verilmiştir. Bu isimlendirmenin, türkülü hikâye anlatıcı 'Izgınlı Oğlu' isimli Kahramanmaraşlı bir halk şairinin 'anlatma'sı olmasıyla ilgili olduğunu düşünmekteyiz. [Belki de, Irgınlioğlu'nun anlattığı metni dinleyen bir 'pasif taşıyıcı' Yaşar Kemal'e bu metni

daha sonra bu şekilde anlatmıştır]. Aslen Çukurovalı olan 'Ali Kozan' isimli bu âşık, Kahramanmaraş yöresinde uzunca bir süre imamlık yapmış; şiirlerinde 'Izgınlıoğlu', 'Behlül Ali' ve 'Kul Pevlil' mahlâslarını kullanmıştır. Türküleri hikâyenin sonunda, Yaşar Kemal, "hikâyeyi anlatanın son sözleri"ni de yazmıştır: "Zeytin'in [Kahramanmaraş] orada gene Tanır diye bir yer var. İrgınlıoğlu'nun emmileri var şimdi. Hacı İbrahim Uşağı derler emmelerine. Tanır'da otururlar." (Kemal 1997b). Bu bilgileri, Tanır'da doğrulamak mümkün olmamıştır.

"Şerifoğlu'ndan" başlıklı metin, muhtemelen bir pasif taşıyıcıdan derlenmiştir. Kaynak kişi, Çukurova'da yaşamış, Tecirli Türkmen aşiretine mensup birisi olmalıdır (Kılıç 1976a).

"Aşık Hüseyin'den Senem Hikâyesi" isimli metin, Osmaniye-Kahramanmaraş yöresinin ünlü âşıklarından Elbistanlı Aşık Hüseyin anlatmasıdır. Anlatıcının türküleri hikâyeyi oldukça değiştirip yerelleştirdiği görülmektedir (Kılıç 1966b).

EK 5'te yer alan "Yazıcıoğlu" isimli türkü hikâye, Düziçi [Osmaniye] ilçesinden 1986 yılında, aslen Tecirli Türkmen aşiretine mensup Aşık Ali Altun [Kirik Ali]'dan derlenmiştir. Metnin nesir kısmı sağlam, fakat 'türkü' kısmı oldukça zayıf görünmektedir (bk. Ek 5).

"Senem'in Türküsü" isimli metni yazar, iki kaynak şahıstan dinlendikten sonra 'nesir' kısmını yeniden yazmış, türkü kısmını ise 'gelenek'teki yaşayan şekliyle vermiştir. Metin, Kayseri Avşarları arasında söylenen bir türkü hikâyesidir (Özdemir 1998).

"Yazıcıoğlu ile Şahsenem Hikâyesi" adlı metin, Göksun [Kahramanmaraş]'lu bir kaynak kişiden derlenmiştir. Metinde, nesir kısmı ve türkü birlikte yer verilmiştir (Aydın 1999).

b. Sadece 'Türkü' Şeklindeki Metinler

Ahmet Şükrü Esen defterlerindeki metin, Kayseri'de görev yaptığı esnada, 1920'li yıllarda derlenmiş olmalıdır (Ek 1).

“Yazıcıoğlu ile Senem Hatun’un Türküsü”, Çukurova’da yaşayan Cerit Türkmenlerinden olan ünlü türkölü hikâye anlatıcısı Ahmet Cehan’ın ‘şiiir defteri’nden alınmadır (Ek 2). Diğer iki varyantın, ‘aktif taşıyıcı’ niteliğindeki kaynak kişiler tarafından Ahmetçe’den öğrenilmiştir kanısındayız (Mirzaoğlu 1994, Mirzaoğlu 2003b).

EK 3’te yer alan metin, Kayseri yöresinde yaşayan Avşar Türkmenlerinden derlenmiştir. Metnin nesir kısmı, kaydeden tarafından özetlenmiştir (Ek 3).

“Tanır Köyünden Ağıt” isimli metin de Kayseri Avşar Türkmenlerinden derlenmiştir. Metnin ‘nesir’ kısmı yok gibidir; ‘türkü’ kısmı ise, ‘ağıt’ olarak söylenmektedir (Önder 2000).

c. Sanat Yaratmaları

“Ozanların Dilinden Halk Hikâyeleri” başlıklı metin, Aşık Osman Feymanî’nin Çukurovalı eski ustalardan dinlediği, daha sonra da kaleme aldığı bir türkölü hikâyedir (Feymanî 1993).

“Yayla Gülü”, Emir Kalkan’ın son zamanlarda neşrettiği “Gül Ayinleri” kitabında yer almaktadır. Yazar, Kayseri-Avşar Türkmenleri arasında halen anlatılmakta olan söz konusu türkölü hikâyeye metnini, ‘türkü’ kısmında anlatılanları da kapsayacak şekilde, hikâyeye formunda yeniden kaleme almıştır (Kalkan 2003).

Söz konusu hikâyeli türkölü varyantlarının en eski kayıt [derleme] tarihi 1920’li yıllara kadar uzanmaktadır. Metnin çeşitlenmelerine bakıldığında, 1920-1998 arasında, Türkmen aşiretlerinin yaylak ve kışlak yurtlarında derlendiği anlaşılıyor. Metnin çeşitlenmeleri, Çukurova bölgesi ile Kayseri ve Kahramanmaraş’tan derlenmiştir. Çukurovalı kaynak kişilerin, Cerit ve ‘Tecirli’, Kayserili olanların ise ‘Avşar’ Türkmen aşiretlerine mensup oldukları görülüyor. Yakın geçmişte ‘Urum’ [Kayseri-Uzunyayla tarafları] ve Çukurova bölgesi, Türkmen aşiretlerinin yaylak ve kışlak yurtları idi. 1865-1866 yıllarındaki Fırka-i İslâhiyye hareketi neticesinde, metnin varyantlarının derlendiği Cerit, [metin derlenmemesine rağmen ‘Reyhanlı’] ve Tecirli Türkmen aşiretleri kışlak yurtlarına; Avşar Türkmen aşireti mensupları ise yaylak yurtlarına iskân edildiler (bk. Görkem 2001: 83-86).

Cönk ve mecmualarda ‘Yazıcıoğlu’ isimli bir şair ile ona ait şiirlere rastlanmaktadır. ‘Yazıcı’ mahlâslı ve adı ‘Mehmet’ olan, doğum tarihi belli olmayan, fakat 1451’de vefat ettiği bilinen bir tekke şairi daha vardır (Uraz 1933: 93; Kocatürk 1955: 95). Bu şaire ait olması muhtemel olan iki şiir metni tespit edilmiştir (*Millî Kütüphane*, cönk nu.: 2; 55 ve 164 numaralı şiirler). Fakat söz konusu şiirler, türkölü hikâye kahramanı Yazıcıoğlu’nun yaşadığı konar-göçer hayat ve bu hayat tarzına bağlı eserlerde görülen belli başlı özellikler ile uyuşmamaktadır. Bu sebeple, literatürde yer alan Yazıcıoğlu’nun, türkölü hikâye kahramanı ile aynı kişi olmadığı kanısındayız.

1940’lı yıllarda Kayseri T.C. Ziraat Bankası müdürü olan Fahri Bilge’nin, Kayseri’de yaşayan Avşar Türkmenlerinden Yazıcıoğlu hakkındaki tespiti ve bu tespite dayalı değerlendirmesi şöyledir:

“Yazıcı Oğlu’nun asıl adı ma’lûm değildir. Eğer ‘Tanır’ köy değilse, kendisinin nâm-ı müstearı olması mümkündür. Tahminen H. 1150 [M. 1737] senesinde doğan Yazıcı Oğlu, 1210-1215 senelerinde [M. 1795-1800] ber-hayatmış.” (bk. Ek 4).

Tanır, F. Bilge’nin de tahmin ettiği gibi, o zamanlar köydü; şimdi ise Kahramanmaraş-Afşin ilçesine bir kasabadır. Kaynak kişilerden yazdığı Yazıcıoğlu’nun 1800’lü yıllarda hayatta olduğu bilgisi de kayda değer niteliktedir. Mirzaoğlu, Yazıcıoğlu’nu bir ‘âşık/saz şairi’ olarak adlandırıyor; bizce, bu yargı tartışmalıdır (Mirzaoğlu 2003a: 41). Bilindiği gibi, edebî eserleri meydana getiren sanatkârlar, eserlerinde “başkalarının ilgisini çekecek unsurları” ön plâna çıkarırlar. (Tural 1993a: 32). Anonim bir eser olan türkölü hikâye, arkasında bir “kollektif değerler ve normlar dünyası”nı barındırır. (Tural 1993c: 161). Bu dünyanın, belirli bir zaman aralığında Yazıcıoğlu ile Senem arasında yaşandığına inanılan ve “tarih olan” bir temele dayandırıldığı düşünülebilir (Tural 1993b: 75). Sonuç olarak, Yazıcıoğlu adını, metindeki ‘türkü’yü söylemesine bakarak, bir ‘saz/halk şairi’ olarak kabul etmemiz, pek mümkün görünmemektedir. Kanaatimizce, ismi sözlü gelenekte muhafaza edilmemiş bir türkölü hikâye musannifi, Yazıcıoğlu ile Senem arasında yaşandığına inanılan bir olayı, halk hikâyesi formunda düzenlemiş olmalıdır.

Kısa türkölü hikâyede 'nesir' kısmının niçin giderek zayıfladığı ve zamanla unutulduğu meselesi hakkında, şunlar söylenebilir: Ahmetçe'nin şiir defterine hikâyeli türkölün adını "Yazıcıoğlu ile Senem Hatun Türküsü" olarak yazmasından onun, metnin 'nesir' kısmını önemsemediği sonucunu çıkarmamız mümkün değildir. Tam tersine, aktif taşıyıcı özelliklerine sahip olan Ahmetçe'nin anlattığı türkölü hikâyenin bir dizesini unuttuğunda, gece yarısı da olsa derhal atına binip köyüne gittiğini, orada defterine baktığını ya da köydeki bir bilenden unuttuğu yeri sorduğunu, 1998 yılında bize onun çırağı Tahsin Okatar anlatmıştı. Sanatkâr-anlatıcı [icracı], özellikle anlattığı 'metin'lerdeki türkölün doğruluğu [özgünlüğü] üzerinde titizlenmekte, nesir kısımlarını ise sözlü gelenekten öğrendiği gibi ve ayrıca kendi katkılarıyla zenginleştirerek anlatmaktadır. Eski çağlardan beri sözlü gelenekte –ezgili- şiir, nesirden daha fazla önemsenmiştir. Kısa hikâyenin türköl kısmı, 'müzik' ile sabitlenmiş ve 'nesir' kısmına oranla 'değişmezlik' kazanmıştır. Hikâyeli türköl icracısı, türköl kısmını mümkün olduğu kadar değiştirmeden söylemesiyle geleneğe bağlı kalıyor, 'nesir' kısmını anlatırken ise, kendi yaratıcılığını da işin içine katıyor. Böylece, 'sabitlenmiş' bir türköl ekseninden ayrılmadan, 'eser'i icra sırasında âdeta yeniden inşa ediyor. Sonuç olarak, şunu söylemek istiyoruz: Cönk ve mecmualarda Yazıcıoğlu ile Senem türkölü hikâyesinin sadece 'türköl' metninin yer alması, bu metnin 'nesir' kısmının zaman içerisinde unutulduğu anlamına gelmez. Çünkü, 'türköl' demek, aynı zamanda bir müzik âleti ve ezgi demektir. Türkölün icra edilmesi, anlatıcı [sanatkâr] ve dinleyici çevrenin nazarında [gözünde], eserin nesir kısmının da canlanmasına sebep olacaktır.

Türkölü hikâyenin ferdî sanat eserleri şeklinde kaleme alınması ve özellikle Kayseri, Kahramanmaraş ve Çukurova bölgesinde yaşayan Türkmen aşiretleri düğünlerinde, davul-zurna eşliğinde 'türköl-oyun' şeklinde oynanması, 'okuyucu' ve dinleyicilerin bu 'türkölü hikâye'ye ilgilerinin devam ettiği biçiminde düşünülebilir.⁵

⁵ Çukurova bölgesi ile ilgili tespitler şöyledir: "Düğünlerde zurna eşliğinde söylenen uzun hava veya bozlak icrâsı da belirli bir düzene göre olur. Akşamın ilk saatlerinde daha çok hareketli oyun havalarıyla başlayan müzik ve dans icrâsı, hemen hemen hiç susmadan devam ederken, geç saatlerde uzun havalar, bozlaklar söylenmeye başlanır. En sık söylenen uzun havalar Ceren ve Bey Mayıl, Garip, *Senem türküsü* (Yazıcıoğlu), 'Yetti m'ola Şam Elinin Hurması'dır. Bu

2. Türkü lü Hikâyesinin ‘Anlam’ ve ‘Nesne’ Dünyası

Bir dildeki semboller, genellikle “nesne” ve “fikir”lerin yerine geçmekte ve bunlar söz konusu nitelikleriyle, yaşanan kültürün önemli bir parçası olmaktadır. Halkbilimi ürünü olan bir ‘metin’deki semboller bireye özgü olmaktan çok “geleneksel”dir. (Çevik 1994:151-152). Dildeki sembollerin çözümlenmesi, “toplum bütünlüğünün devamı” ile “fert ve toplumun karşılıklı uyumu”nu sağlamaktadır (Çevik 1994:175). ‘Edebî’ niteliklere sahip bir folklor metni, “iletişim” ve “estetik” değerler bakımından da önemlidir. Bu metinlerde yer alan nesnelere, ait olduğu kültür içerisinde yüklenen anlamların ortaya konması gerekir. Bu yapıldığı zaman, metindeki ‘estetik’ ve ‘iletişim’ ile ilgili ‘değer’ler, anlamlandırılmış olacaktır. Metinlerin içindeki “nesne dünyası”nın tanınması ve bu nesnelere ilişkin işlevlerinin araştırılması, ‘söz konusu metni “çözümleme” ve “yorumlama” bakımından elzemdir (Oğuz 2002: 70-71). Bu metinlerdeki anlam ve nesne dünyasının çözümlenip yorumlanması, Türk milletinin kültürel dinamiklerinin tespiti açısından gereklidir. Böylelikle ‘halk’ı ve onun ‘sosyal kabuller’ini daha iyi bir şekilde öğrenmek mümkün olabilir kanısındayız. Sonuç olarak, anonim nitelikteki sözlü kültür eserlerinin bireye ve onun ait olduğu topluma sağladığı faydalar, göz ardı edilemeyecek derecede önemlidir.

Aşağıda, Yazıcıoğlu ile Senem türkülü hikâyesine ait 13 varyant, kültür varlığımıza ait bir ‘bütün’ün parçaları olarak kabul edilip, bu şekilde değerlendirilecektir. Kısa türkülü hikâyelerin [bozlak] yapısını araştıran Mirzaoğlu, birbiri ardınca devam eden bir “üçlü sistem”in bu tür metinlerde mevcudiyetini tespit etmiştir.⁶ Biz de söz konusu eseri, Mirzaoğlu’nun ortaya koyduğu bu sisteme bağlı kalarak inceleyeceğiz:

türkülerin sustuğu yerde danslar başlar; başka bir deyişle dansın bittiği yerde türkü başlar.” (Mirzaoğlu 2003a: 55. abç.).

⁶ “1. Karasöz ile olayın veya durumun tasviri/biyografik bilgi ve açıklama, 2. Manzum metin/türkü ile duyguların ve düşüncelerin, yaşanan tasviri, 3. Sonuç, âkıbet hakkında söylenmiş sözler. Bozlak kahramanı ardından olanların anlatılıp hikâyesinin tamamlanması” (Mirzaoğlu 2003:79-80).

a. Türküli Hikâyesinin 'Nesir' Kısmı

Yazıcıoğlu ile Senem türküli hikâyesini, 'nesir' ve 'nazım' kısımları olarak, bir bütün halinde düşünmek lâzımdır. Nesir kısmında⁷ 'anlatı', 'Yazıcıoğlu' isimli bir bey oğlunun, çeşme başında su dolduran Senem ile karşılaşması, ikisinin birbirlerini beğenmeleri, aralarında bir sevgi ve aşkın doğması, sonuçta evlenmek üzere birbirleriyle sözleşmeleri şeklinde devam etmektedir. Araya giren engeller sebebiyle, bunlar birbirlerini ömürlerinin sonuna kadar hiç göremezler. Bir Ermeni çerçi, tesadüfen Senem ile karşılaşır; Senem ona Yazıcıoğlu'nu tanıyıp tanımadığını sorar. Tanıdığını öğrenince, Senem, Yazıcıoğlu ile aralarındaki eski ilişkiyi anlatır ve ona verilmek üzere bir hediye gönderir. Hediyeyi alan, iki gözü kör ve oldukça ihtiyarlamış Yazıcıoğlu, coşkun bir biçimde ağlar ve bilinen 'türkü'yü ezgisiyle birlikte söyler.

Metin, bir tek *tema* ve *konu* ekseninde şekillenmiştir. Bu, kısa türküli hikâyelerin bir özelliği olarak düşünülmelidir. Türküli hikâyedeki asıl temanın 'sevgi' ve 'aşk' olduğu görülüyor. Yazıcıoğlu Senem'e, Senem de Yazıcıoğlu'na âşıktır. Aralarında evlenmek üzere sözleşirler. Fakat araya 'engel' girer. Bu engel, metnin varyantlarında Fırka-i İslâhiyye'nin Türkmen aşiretlerinin 'yaylak' ve 'kışlak' yurtlarına göçmelerini engellemesi ve onları zorunlu iskâna tâbi tutmasıdır. Böyle olunca erkek 'yaylak' yurtlarında, kız ise 'kışlak' yurtlarında kalmış ve âşıkların birbirlerine kavuşmaları engellenmiştir. Kız ve erkek kahramanın ölünceye kadar başka birisiyle evlenmemeleri, 'sözünün eri' ve 'sâdık' âşık tipinin birer 'somut' örneği şeklinde bize takdim edilmektedir. Türküli hikâyesinin 'nesir' ve 'nazım' kısımlarında yer alan 'kalıp ifadeler', eserde 'estetik/güzellik' endişesinin de ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Kitabına aldığı bir Yazıcıoğlu bozlağını değerlendiren Mirzaoğlu (2003b), eser hakkında şu tespitleri yapmaktadır: "... yayla hayatı, hikâyesinin konusu ve olayını teşkil eden aşkın, hem başlamasına hem de ayrılığa ortam hazırlamış, sebep

⁷ Mirzaoğlu'nun bu kısım ile ilgili olarak tercih ettiği "karasöz" ve "karalama" terimlerinin doğru olmadığı kanısındayız (bk. Mirzaoğlu 2003a: 79, 83). 'Karasöz', 'kara hikâye' teriminden alınmadır. 'Karalama' ise, Çukurova bölgesinde bilinen ve söylenen, 'şiiirin, içinde mahlâsın da yer aldığı dörtlüğünü söyleme' anlamında ve 'Karacaoğlan' adından mülhem, 'Karacalama' terimi ile ilişkilidir.

olmuştur. Bozlakta sahneler arası geçişlerde ... bazı söz kalıpları/formüller kullanılır” (Mirzaoğlu 2003a:84).

Türkülü hikâyenin erkek kahramanı, metnin çeşitlenmelerinde ‘Yazıcıoğlu’ (Ek 5, Aydın 1999), ‘Yazıcı Mehmet’ (Mirzaoğlu 2003b), ‘Şerifoğlu’ (Kılıç 1976a), ‘Sarılarlı [Gaziantep-Kömürler] Mustafa’ (Kılıç 1976b), ‘Şerefli Beylerinden Yazıcı Oğlu Hüseyin’ (Özdemir 1998), ‘Yazıcı Oğlu Şeref Bey’ (Mirzaoğlu 1994), ‘Tanır’ (Önder 2000) ve ‘Koca Tanır’ (Kemal 1997a) isimleriyle yer almaktadır. Son iki adlandırma, kahramanın oturduğu yerin adından mülhemdir. Bu küçük farklılıklardan çıkan sonuç, ‘Yazıcıoğlu’nun Kahramanmaraş’ın Afşin ilçesinin Tanır köyünde [şimdi kasaba] oturan ‘Şerefli’ isimli bir bey ailesine mensup delikanlı olduğudur. Gözleri, “Senem’i düşünün düşünün” (Kılıç 1976a) ve “hasretle beklemek” (Kemal 1997a, Kılıç 1976a, Mirzaoğlu 2003b) sebebiyle kör olmuştur. O, sevdiği kız Senem’den yıllar sonra ‘haber’ ve ‘hediye’ gelince “gözlerinden dolu [tanesi] gibi döker”. Gözleri kör olanların göz pınarının da kurduğuna inanılır. Onun gözlerinden iri damlalar halinde yaş akması, bir anlamda aşkın kudreti sonucu olsa gerektir. Bir metinde o, “gözü görmez, kulağı duymaz, ocağının başında oturur, feleğe kahretmiş birisi” olarak anlatılıyor (Aydın 1999). Burada yer alan “feleğe kahretmek” deyiimi yılgınlık ve çaresizliği ifade etmesi bakımından önemlidir.

Mursaloğlu / Mürseloğlu Türkmen aşireti beylerinden birisinin kızı olan ‘Senem’/ ‘Senem Hatun’, Reyhanlı Türkmen aşiretine mensuptur (Özdemir 1998, Mirzaoğlu 1994, Ek 4, Ek 5). Bu aşiret mensupları, daha sonraları, Hatay’ın ‘Reyhanlı’ ilçesine iskân edilmişlerdir.⁸ Bir metinde ise Senem (Kılıç 1976a),

⁸ Reyhanlı Türkmen aşiret hayatında ‘kadın’ ve ‘genç kız’lar hakkındaki değerlendirmeler şöyledir: “Türkmende kadın, erkekle eşit hakların sahibidir. Ana; sayılan insandır. Genç kız, yuvanın neşesi, şenliği ve şerefidir. Genç kız, evin en büyük kızı, hamarattır, çalışkandır. Türkmenin destanlaşan misafirperverliğinin yaratıcısı odur. Obanın en güzel kızı, göçlerin katar başlarıdır; yani kafilenin en önde yürüyen devesinin başını o çeker. Oymak beyleri, obalarının başkanları katar başı güzelini, itina ile seçerler; genç kız tüylü tozraklı, nesi varsa, al yeşil ‘elvan elvan’ elbiselerini giyinir, çevresi gıpta ile, hayranlıkla onu seyredir. Baş çeken güzel, evlenme çağındadır. Aşiretin gençleri etrafında pervanedir onun; ağır başlı, gülümsemesi bile kendilerini mutlu etmeye yeter.” (Mursaloğlu 1984: 118).

“Şakayı severler, süslü güzel kadınları vardır. Toplumda kadın itibarlıdır. Aşiret meclisinde yaşlı hatunlar söz sahibidir. Çadırların içi cennet kadar temizdir. Rengârenk halı ve kilimler (dokuma) genç kızın ve kadının övüneceği servetleridir. İftiharla anlatılırdı, ‘yükülüğünde iki karış, üç karış dokuması var’ derlerdi. Yani üst üste bükülmüş, yüklük denilen yatakların dikkatle dizilerek yığıldığı yer, bir baştan bir başa uzanan bir peykedir. Yatakların alt sırası, dokumanın istif edildiği

'Tanır'lı olarak ifade edilmektedir. Anlatıcının 'pasif taşıyıcı' olması sebebiyle, anlattığı metinde erkek ve kız kahramanların memleketleri yer değiştirmiş olmalıdır.

Bir diğer metinde Senem söyle tasvir ediliyor: "Kulakta asma küpe, yanı yönü Erzurum koyunu gibi, çok tatlı bi şey!." (Ek 5). Senem'in Erzurum koyununa benzetilmesi, onun ufak boylu ve etine dolgun bir Türkmen kızı olduğunu anlatmaktadır. Bu 'genel' tasvir, türkülü hikâye kahramanlarının 'karakter' olmaktan daha ziyade birer 'tip' olmaları ile ilgilidir (Eberhard 2002: 98). Bu kültüre mensup bir dinleyici iseniz, 'yanı yönü Erzurum koyunu gibi' ifadesini, 'sevdiğiniz kız'ı merkeze alarak ayrıntılı bir 'karakter' olarak tahayyül edebilirsiniz. "Senem'in giydiği gene mi sarı" (Mirzaoğlu 2003b) ifadesi, çeşme başında ilk gördüğünde Yazıcıoğlu'nun onu 'sarı' veya 'Frenği [Frenk] sarı' elbisesiyle dikkatini çektiğini anlatmaktadır. Sarı renk, 'ayrılık' ve 'hüzün' demektir. Bu renk ifadesi, türkülü hikâyede daha sonra yaşanacak oldukça dramatik bir ayrılığa işaret etmektedir.

Bir metinde, konar-göçer Türkmen aşiretlerinin 'bey çadırı' ve oradaki müzikli ortam anlatılmaktadır:

"Oğlan kızın çadırının önüne gelir. Kız, 'Ben Mursaloğlu'nun kızıyım. Sen fukara bir kimsesin. Aklını başına al. Akşam babamın çadırına uğra' der. Mustafa akşam olunca beyin çadırına gider. Orada ateş yakılıp etrafına oturulmuş ve sıra ile orada bulunanlar türkü söylemektedir. Oğlan türküsünde belli etmeden kızı övüyor. Fakat kız kendisine söylendiğini biliyor." (Kılıç 1976b).

Bey çadırı, herkesin konuk olduğu bir yerdir.

yerdir. Dokuma halı, kilim, perde genç kızların güzel sanat eserleri sayılır. (...) Kadınlar temizlik ve güzellik sembolüdür. Saçları örgülüdür, altın ve gümüş saç bağları haşır haşır bellerine kadar iner. Sapsarı postallı ayaklarının bilekleri halhaldır. Kollar burma bileziklidir. (...) Aşirete temizliği sebebiyle 'Reyhan' derler diye halk arasında bir lâf vardır. (...) Kadın elbiseleri çoğunlukla ipeklidir. Ayrıca lâhur şalı, kutnu kumaş, dibâ ve atlasır. Sırmalıdır; hele başlarındaki som sırma hotozlu fesler ve üzerine yerleştirilen çeşitli altınlar, birer kraliçe tacı değerindedir. Kadınlar saçlarına başlarına daima önem vermişlerdir. Başlar çeşit çeşit bağlanır: Kız başı, gelin başı, hatun başı bağlamak, kadınlar arasında ayrı bir güzel sanat ifadesini bulmuştur. Bellere gümüş ve altın kemer bağlanır. Bugün bile [1940'lı yıllar] Reyhanlı'da her geline altın bir kemer vermek usûldür. Gümüş veya altın saç bağı, bele kadar tatlı hışırtılarla sarkar. (...) Kızlar gelinler, düğünlerde saçlarını birçok incecik bölüklere bölerler ve her bölüğe rengârenk ipekli zarif 'gazeke'ler bağlarlar (tülbent)." (Mursaloğlu 1984: 52-53).

Türkülü hikâyede yer alan 'Ermeni', bir ticaret erbabı olarak, Türkmen coğrafyasındaki gerçek vaziyeti ile uygun bir haldedir. Çok eski tarihlerden beri eski adı 'İskele' olan İskenderun limanından İç Anadolu Bölgesine 'tuz' taşındığı bilinmektedir. Kahramanmaraş'ın 'Zeytun/Zeytin' kasabasında önceden Ermeniler oturmaktaydı. I. Dünya Savaşı esnasında tatbik edilen 'Tehcir Kanunu' ile buralardan ayrıldılar. Ermeni tüccar da, hayvanlarıyla tuz taşımaktadır (Ek 5); çerçilik/ aktarlık yapmakta, katır sırtında "sabun, yumak, karabiber" (Mirzaoğlu 2003b); aşiretler arasında kap-kacak satmakta (Kemal 1997a); Afşin- Amir [Reyhanlı] Ovası arasında sığır ticareti yapan bir tüccardır (Aydın 1999); aşiretler arasında kalaycılık yapmakta, kap kalaylamaktadır (Özdemir 1998). Türkmen aşiretleri arasında gezici ticarî faaliyette bulunan böylesi bir 'tip', gerçeğe uygundur. O, Senem'in çadırında -burada Senem'in mensup olduğu aile kastediliyor- 'Tanrı misafiri' olarak kalacaktır (Kemal 1997b). Türklerdeki 'misafir ağırlama geleneği', bu ifadede bütün özellikleriyle mevcuttur.

Senem'in çadırına misafir olan Ermeni, onun 'emanet/Tanrı emaneti' olarak verdiği 'kızılılık kirazı' (Mirzaoğlu 1994), 'belik' (Kemal 1997b, Kılıç 1976a, Ek 5) ve 'yüzük'ü (Aydın 1999, Özdemir 1998), 'selâm'ı ile birlikte Yazıcıoğlu'na ulaştırır. Türkçe'de "emanete hıyanet etmemek" deyiimi meşhurdur; ayrıca 'selâm' kavramı ile ilgili olarak da, "önce selâm, sonra kelâm" deyiminin varlığı bilinmektedir. 'Kızılılık kirazı' ifadesi bize, "kan kustum, kızılılık şerbeti içtim de" atalar sözünü çağrıştırıyor. Senem demek istiyor ki, ben bu kadar yıldır sana olan aşkıma sadık kaldım ve için için acı çektim, bu durumu kimselere belli etmedim! 'Yüzük', çeşme başında ilk buluştuklarında erkeğin Senem'e verdiği bir nesnedir. Bu nesnenin armağan olarak geri gönderilmesi, Senem'in sözünde durduğunu anlatır. 'Belik' ise, "saçını ağ belik örecek beklemek" deyimindeki anlamı ifade ediyor. Senem, 'ben sabırla bu kadar yıl sana kavuşmayı bekledim, ümidimi hiç kaybetmedim' demek istiyor.

Bir metinde, "kama çuvalındaki 'kırklık', 'davar kırıklığı'" ifadesi yer alıyor (Ek 5). Saçını ak belik olarak örmüş bir kadının davar/koyun kırkma makası ile "gölük [yük taşımaya yarayan at] kuyruğu gibi" kalın "beliğinin birini dibinden 'cirp' [diye] kes[mesi]" dinleyicide olağanüstü bir gerçeklik duygusu uyandırmaktadır. Geleneksel Türk halk kültüründe 'kadın' ve onun 'saç'ı, birbirinden ayrılamaz

vaziyettedir. Sevdiği erkeğe ondan ayrı olarak yaşadığı hayatı, saç belliğini kesip armağan olarak yollayıp anlatmış olması ilgi çekicidir.

Ermeni'nin getirdiği 'belik'i, Yazıcıoğlu'nun eline alıp çözmesi de oldukça dramatik ifadelerle anlatılmaktadır:

Günnerin birisinde vardı, duzunu çöşüncek [çözünce]: "Ulan şu Tañrı amanatını eletim de teslim edim" dedi. Vardı ki, göca köşiye oturmuş, gözü yumuk öyle duruyo!..

"Emmi, emmi!..". "Ne diyoñ?". "Saña bir amanát getirdim, amanát!" dedi. "Ne amanátı oğlum?". "Ben bilmiyom" dedi. "Ver bahálim ver". Elinden aldı göca bunu, gümüşleri mümüşleri çeşdi. Uzattı ki, bir avrat saçı!.. "Kim verdi bunu, kim verdi?" dedi. "Eski nişannıñ Senem verdi, Senem" dedi. "Daha ben yolunu bekliyem ölene gadara, ille durmasıñ gelsiñ diyo" dedi. "Hı hı hı" dedi göca. Deyná bağılı, deyná bağılı!.. Deyná aldı göca, ağlar, gözünden yaş çıkmaz!.. (Ek 5).

Erkek kahramanın eline 'değnek' alıp türkü söylemesi, Türkmen aşiretleri arasında yaygın bir gelenektir. Çünkü 'dilden söylemek' ile 'telden söylemek' farklı şeylerdir. Burada 'değnek', temsilî olarak 'saz'ın yerini tutmaktadır.

Türkülü hikâyesinin varyantlarında Yazıcıoğlu ile Senem'in kavuşmalarına engel olarak; "araya giren bozgunluk" (Mirzaoğlu 2003b), "[mecburî] iskân" (Kemal 1997b), "kolera salgın hastalığı" (Kılıç 1976a) ve "Seferberlik, [I.] Cihan Harbi", Balkan Harbi" (Mirzaoğlu 1994) gösterilmektedir. Kışları Çukurova'da kışlayan ve yazları ise Kayseri-Uzunyayla taraflarında yaylayan Türkmen aşiret mensupları için, Ahmet Cevdet Paşa önderliğinde yürütülen 'Fırka-i İslâhiyye' hareketi, doğurduğu sonuçlar bakımından, "bozgunluk" olarak ifade edilmeyi hak edecek derecede toplum fertlerinde izler bırakmıştır. Yaz aylarını Çukurova'nın sıcağında geçirmeyen, kış aylarında 'Urum'da [İç Anadolu] yaşamayan Türkmen aşiret fertleri kitleler halinde hastalık ve soğuktan kırılmışlardır (bk. Ahmet Cevdet Paşa 1980, 1986; Dumont 1980; Halacoğlu 1973). 1865-1866 iskânı sonrasında yaşanan Balkan Harbi, I. Dünya Harbi ve Çukurova bölgesinde Fransız-Ermeni işgali sonrasında yaşanan Seferberlik hadisesi, yöre insanının hayatında silinmeyecek derecede derin izler bırakmıştır. Türkmen aşiretlerinin 1800'lü yıllarda kolera salgınına mâruz kaldıkları bilinmektedir. İncelediğimiz türkülü hikâyeye zaman olarak, 'iskân' hadisesi denk düşmektedir. Fakat anlatıcılar, farklı metinlerde de, yöre insanının yakın geçmişte yaşadığı ve toplumda derin izler bırakan en önemli

olayları dinleyicilere, iki kişi arasında yaşanan bir 'aşk'ı merkeze alarak hatırlatmaktadır.

Metindeki ilk olay, bir 'konalgı yeri'nde geçmektedir. Bir metinde konalgı yerinin adı, "Kurucaova yazısı" olarak verilmiştir (Kemal 1997b). Gerçekten de, söz konusu 'yazı' [uçsuz-bucaksız ova], şu anda Çukurova bölgesinde iskân edilmiş Reyhanlı, Cerit ve Tecirli Türkmen aşiretlerinin kullandığı konaklama yeridir. Bu mekânlarda, aşiretler en az bir veya birkaç gece kalırlar. Suyu ve otu bol olan yerlerdir.⁹

b. "Manzum Metin/ Türkü" Kısmı¹⁰

'Nesir' kısmında ayrıntılı olarak anlatılan olaylara, türküde de değinilmektedir. Eberhard, şiirleri [türküleri], "hikâyenin ve olayın bütünleyici bölümlerinden biri" olarak kabul eder ve bunların "anlatımdaki yerlerinin sabit" olduğunu ve "nesirle birlikte şiirler[in] önemli duyguları, olayları vurgulamakta kullanılan bir bütün oluştur[duğunu]" kaydeder (Eberhard 2002: 6).

Türkünün ilk dörtlüğü, "haber/selâm" kavramı merkezinde şekillendirilmiştir (Ek 1, 2, 3, 4, 5). 'Selâm' kavramının dinî/İslâmî bir içeriğinin olduğunu unutmamak gerekir. Sevdiği ve yıllarca görüşmeyi, buluşmayı, evlenmeyi beklediği "nazlı Senem"den gelen 'selâm/haber' onun "deli gönül"ünü 'şâd' eylemeye başlamıştır. Senem'in 'sıfat'ı olan 'nazlı' ile 'gönül'ün sıfatı "deli" kavramlarına dikkat çekmek gerekecektir. Yazıcıoğlu, bu kadar uzun süre sevdiğini -pasif olarak

⁹ 1940 yılında, aşiretin en yaşlılarından olan 'Kara Ahmetli Recep Ağa', Reyhanlı Türkmen aşiretinin 'yaylaya göç'ünü şöyle anlatmaktadır:

"Efendim, bizim aşiret Orta Asya'dan, Horasan'dan gelmiştir. Süleyman Şah'ın aşiretlerindendir. Bu *Amik ovası* o gün bu gündür bizim kışlağımızdır. Burada yurt tutmuşuz. Yaylağımız *Uzunyayla*'dır. Yazları orada geçiririz. Upuzun göç yolumuzu evvel baharda ağır ağır yürüyerek âdeta iklimle orantılı yükselerek yazları (sıcak ve fena havalı) kışlaklarımızdan uzaklaşırız. *İslâhiye, Maraşaltı, Pazarcık, Elbistan, Göksun üzerinden Binboğalardan aşar tam üç ayda Pınarbaşı ve Sivas arasındaki yaylalarımıza kavuşuruz. Oralar, sağlam havası, burcu burcu kokan otlakları ile sonsuz güzellikleri bizi ve milyonlarca baş hayvanımızı barındırır. Bu göçler yüzlerce sene sürmüştür. Aşiret, birbirini seven sayan obaları, onların da bağlı oldukları oymakları ve oymak beyleri, oymakların da başında boy beyinin demir gibi disiplini altında, bu büyük ve zahmetli yolculuk yapılmış. Daha doğrusu, konup göçe göçe, kendilerini Uzunyayla'ya ulaşmış bulurlarmış."* (Mursaloğlu 1984: 22-23. *abç.*.)

¹⁰ Sadece 'Ekler' kısmındaki metinler değerlendirilmiştir.

da olsa- beklemeyi, bu sıfatla nitelendirmektedir. O kadar uzun süre, acı ve ıstırap içinde kıvranarak sevdiği kızı beklemiştir; bu sebepten gözleri kör olmuştur. Körün ağlarken gözlerinden yaş akması, çok zordur. Ama, gelen haber – ve yanında 'hediye'si olan getirilen 'belik/yüzük/[ekşi] kızılıcak kirazı' – Yazıcıoğlu'nun kör gözlerinin akmasına ve hattâ giderek çağlamasına sebep olmuştur. "Kör pınar" kavramı, kör gözleri anlatmaktadır.

İkinci dörtlükte, bu sefer gönlünü "kırık/yıkık" bir su değirmenine benzeter. Gönlün 'yıkık' olması, garibanlığı, çaresizliği, kimsesizliği ve hiç kimselere sezdirmeden gizli gizli acı çekmeyi anlatmaktadır. Artık, suyu gelmediği için çalışmaz hale gelmiş su değirmeninin "çark evi", suyu olağanüstü bir oranda gelince, çağlamaya başlamış ve değirmeni su basmıştır. Değirmeni su basması ile, yaşı 100'e yaklaşan bir 'ihtiyar', yanındakilerin bilemeyeceği bir nedenle, hiçkırta hiçkırta ağlaması arasında bir ilişki vardır. Tıpkı Yazıcıoğlu'nun sevdiği kız 'nazlı Senem'den gelen haber ve hediyesi sebebiyle alabildiğine akan sevinç göz yaşları gibi, suyun miktarını belirleyen bir ayar aracı olan "şam peri" artık düzen tutmaz hale gelmiştir (bk. "Dönmez iken değirmenin şam peri", Kılıç 1976a: 81).¹¹

Doya doya ağlayıp sonunda rahatlayan Yazıcıoğlu, yaşadığı bu mutluluk sebebiyle, yaşadığı mekâna [Tanrı'a], artık yavaş yavaş 'yaz mevsimi'nin gelmeye başladığını hissetmektedir. Yaşanan mevsim, yaz başlangıcı olmayabilir, ama gelen 'Tanrı selâmı', farklı mevsimi yaşayan Yazıcıoğlu'nun 'gönül gözü'yle, yaz başlangıcı gibi algılanmaktadır.

Senem ile son görüştüğünde, onun elbisesinin "Frengi sarı" (Ek 1) / "ipekli sarı" (Ek 4) / "sarı" (Ek 5) olduğu hiç hatırlanmamıştır. 'Sarı' renk, ayrılık, acı ve hüznü çağırır. Yazıcıoğlu, Senem'i son gördüğünde, üzerindeki elbisesinin 'sarı' rengini, her ikisinin de yıllarca yaşadığı 'ayrılık'ın sebebi gibi görmektedir.

"Aşkın tavası" (Ek 1) ve "aşkın cezvesi" (Ek 4), ocaktaki ateşin üzerinde savrulurken kaynamaktadır. 'Aşk' ile 'ateş' arasındaki ilişkiye dikkat çekiliyor. Konar-göçer Türkmen beylerinin 'kahve'yi önce kavurdıkları, daha sonra 'kahve dibekleri'nde dövdükleri ve büyükçe 'cezve'lerde, gelen konuklarına kahve ikram ettikleri, uzun yıllar süregelen bir geleneğin ifadesidir. Tane halindeki kahvenin

¹¹ Türkmen aşiretlerinde değirmencilik sanatı ve bu mesleğin uygulamaları için bk. Özmen 1998.

ocakta kavrulurken savrulması, pişirilirken kaynaması, Yazıcıoğlu'nun gönlündeki fırtınaları anlatmak için kullanılmıştır. O, Ermeni'nin getirdiği güzel haber neticesinde, gönlünün "semah" oynadığını (Ek 1), "gönül kuşu"nun (Ek 2) gökyüzünde türlü türlü oyunlar yaptığını söyleyerek, içinden ne denli 'mutlu' ve 'memnun' olduğunu ifade ediyor. Haber getiren Ermeni'ye, "dillerin şekerler çiğner" diye seslenerek, bu mutluluğun sebebine de işaret ediliyor.

"Kurban olam beliğinin başına/ Güneş vurmuş kemerinin kaşına" (Ek 3, 5) ifadeleri, Güney Türkmenleri arasında oldukça yaygın olarak bilinen 'Ezo Gelin' ağıtındaki "Ezo Gelin çık Suriye dağlarının başına/ Güneş ursun kemerinin daşına" dizeleriyle büyük oranda benzerlik gösteriyor (bk. Karabaş 1999). Türkmen kızları eskiden bellerine, gümüş kakmalı kalın kemerler takarlardı. Onların kemerlerinin "kaş"larına [tokalarına] güneş vurduğunda, parıl parıl parlamaktaydı. Sözlü gelenek, Yazıcıoğlu ile Senem türkülü hikâyesindeki bu kalıp ifadeleri, Ezo Gelin ağıtına taşımış olmalıdır.

Yazıcıoğlu'nun "annac"ında [tam karşısında] oldukça yüksek Binboğa Dağları sıralanmaktadır (Ek 1, 3, 5). Türk sözlü geleneğinde 'dağ' motifi, sevgiliye kavuşmada en büyük engeldir. O, bu sıradağları, "kırcı ve boran"lı olduğu için aşamadığını söylüyor. Halbuki, yukarıda da değindiğimiz gibi, sevgililerin kavuşmalarına 'engel' olan şey, 'Binboğa Dağları' değil; Fırka-i İslâhiyye'nin yaptığı mecburî iskân, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı, Seferberlik ve kolera hastalığı idi. Bir delikanlının önüne bu unsurların 'engel' olarak konulması, pek mantıklı ve tutarlı değildir. Ama, bir hayli yaşlanmış olan sefil ve perişan bir âşığın önüne 'engel' olarak 'dağ'ların konulması, dinleyicilerde duygusal ve dramatik bir atmosferin doğmasına yol açmaktadır.

c. "Sonuç, Akıbet Hakkında Söylenmiş Sözler"

Türkülü hikâyenin varyantlarından sadece 4'ünde 'sonuç'a dair ifadeler yer almaktadır:

"Bulamazlar birbirini, gavaşamazlar. Şimdikiler olsa yayan geder bulur onu" (Mirzaoğlu 2003b). "Sonuçta, hiç evlenmeden ve birbirlerini görmeden, her ikisi de bekâr olarak öldüler." (Kılıç 1976a). "Bunnar bu dünyada

kavuşamazlar imiş. Lâkin âhirette bunların düğünleri olacak imiş.”
(Mirzaoğlu 1994). “Böyle demiş.” (Ek 5).

Yukarıdaki ilk üç metinde ‘anlatıcı’ tarafından, anlattığı türkölü hikâyede yaşanan olaylar ile ilgili bir ‘hüküm’ verilmekte ve bir kanaat belirtilmektedir. Türkölü hikâyeye anlatıcısı, dinleyicilere, anlattığı metnin bittiğini anlatmaktadır. Aşıklar, bu dünyada kavuşamadıkları için, çok sıkıntı çekmişlerdir. Çektikleri sıkıntıların ‘mükâfatı’ olarak, onlar için ‘melekler’ öbür dünyada düğün yapacaklar, sonunda Yazıcıoğlu ile Senem sonsuza dek orada mutlu bir şekilde yaşayacaklardır.

Bir “somut olmayan kültür”¹² örneği olarak kabul edebileceğimiz Yazıcıoğlu ile Senem türkölü hikâyesinin 13 varyantı bir arada düşünüldüğünde, bu folklor ‘ürün’ünün zaman ve mekân boyutunda ‘çeşitlenme’sinin, “onun sözlü gelenekteki uzun ömrünü göster[diği]” görüşüne katılmamak mümkün değildir. MacEdward Leach ve Henry Glassie yazmış oldukları *A Guide for Collectors of Oral Tradition and Folk Cultural Material in Pennsylvania* isimli kitapta [Harrisburg: Pennsylvania Historical & Museum Commission, 1968, s. 7-8] folklorun kültürü “taşıyıcı”, “şekillendirici” ve “kuşakların sağladığı içsel güç ve güzelliğe” sahip olduğunu kaydetmektedirler (Kyvig-Marty 2000: 78). Makalede bu özelliklere işaret edilmeye çalışılmıştır.

3. Öneriler

Makalenin sonunda, Türk halkbilimine ait ‘edebiyat’ eseri niteliğindeki ürünlerin korunması, müzelenmesi ve yaşatılmasına dair önerilerimizi sıralamak istiyoruz:

¹² “Somut olmayan ifadesini *kültür* kelimesi ile birleştirdiğimizde ortaya çıkan ‘somut olmayan kültür’ ifadesi, kültürün somut olan, yani maddî ve teknolojik yanını dışlamaktadır. Geriye kalanlar ise; sözel (geleneksel sözlü yaratmalar), işitsel (geleneksel müziksel yaratmalar), görsel (geleneksel müzikli ve müziksiz oyunlar) ve uygulama ve inanmalardır (geleneksel inanma ve bunlarla ilgili uygulamalar). Bunların ‘miras’ kapsamı içinde ifade edilebilmesi için, *mirasın geçmişte yaşamış bir grup tarafından üretilmiş olması* ve artık söz konusu grubun, bunu kendisinin devam ettiricisi olarak kabul ettiği *kişi* veya *kişilere* yani bir *gruba*, *topluma* veya *millete* devretmesi gerekir. Dolayısıyla, ‘miras’ teriminin bir yönüyle ‘gelenek’ terimini içerdiği göz ardı edilmemelidir.” (Ekici 2004: 7. abç.). Ayrıca bk. Öcal 2003.

1. Bugüne kadar tespit edilen, yayımlanan ve yayımlanmamış bir 'eser'e ['türkölü hikâye'ye] ait farklı [versiyon] ve benzer [varyant] metinlerden hareketle, 'metin' bir bütün olarak düşünölmelidir. Bu bakış açısı, söz konusu ürünlerin 'költerel olgu' olma nitelikleriyle ilgilidir.

2. Bu eserlerin çeşitlenmeleri ve dolayısıyla yayılma alanları belirlenmeli, daha sonra da 'anlam' ve 'nesne' dünyaları, költürel bir bütönlük içerisinde incelenip değeriendirilmelidir.

3. Ülkemizde birincil sözlü iletişim aşaması tamamlanmadan yazılı iletişim ve ikincil sözlü iletişim aşamasına geçilmiş vaziyettedir. Şu anda erken olacağı düşünölebilir ama, bu tür eserlerin zaman içerisinde yazılı költürel ait 'tek' metinlerinin oluşturulmasına ileride ihtiyaç duyulabilecektir.

4. Bu ürünlerin günümüzde ve ileriki dönemlerde 'yaşatılabilmesi' için Elmadağ [Ankara] ile Rakka [Suriye] arasındaki Türkmen yerleşim bölgesinin 'folklor', 'sözlü tarih' ve 'yazılı tarih' verileri yardımıyla, yakın geçmişte yaşanan konar-göçer hayat ['yaylak' ve 'kışlak'] ve buna ait 'şehir', 'köy' ve 'konalga' yerlerinin tespiti yapılmalıdır.

5. Belirlenen bu mekânlarda, devletin ve yerel yönetimlerin de katkısıyla sesli, göröntölü ve 'canlı gösterim' niteliğinde olan 'halkbilimi müzeleri' kurulmalıdır (bk. Oğuz 2003, Ekici 2004).

6. Yerli ve yabancı turistler için, Elmadağ'dan Rakka'ya veya Rakka'dan Elmadağ'a kadar, en az bir haftalık, költürel geziler ve turlar düzenlenmelidir.

7. Müzelerin kurulduğu bu mekânlar, belirli Türkmen 'aşiret' veya 'boy'larınca asla sahiplenilmemelidir. Şayet bu yol izlenecek olursa, 'aşiretçilik', 'memleket perestlik' ve sonuçta 'romantik milliyetçilik' duyguları körüklenmiş ve halkbiliminin son tahlilde bir 'senteze ulaşma' amacı göz ardı edilmiş olacaktır.

8. Türk Halkbilimi uzmanlarının hazırladığı 'türkölü hikâye' ve 'saz şiiri' 'metin'leri -ki bu metinler 'yazılı költür' içerisinde 'sabitleştirilmiş' nitelikte olacaklardır-, Ortadoğu, Anadolu ve Balkan coğrafyasında, költürel anlamda 'Türk kimliği'nin inşası ve kuvvetlendirilmesinde bir 'araç' olarak değeriendirilmelidir.

Kaynaklar

- AHMET CEVDET PAŞA, (1980), *Ma'rûzât*, (Yay. Hz.: Yusuf Halaçoğlu), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- AHMET CEVDET PAŞA, (1986), *Tezâkir/21-39*, (2. baskı), (Yay.: Cavid Baysun), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- AŞE XXVI: "Ahmet Şükrü Esen Defterleri", XXVII numaralı defter, 342 numaralı şiir (Yazıcı Oğlu).[Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Pertev Naili Boratav Arşivi].
- AYDIN, Celâl, (1999), "Yazıcıoğlu İle Şahsenem Hikâyesi", *Erciyes* [Kayseri], c.XXII, S. 253, ss. 14-15. [Anlatıcı, 1943 doğumlu Hüsnü Kaya'dır ve türkülü hikâyeyi babasından dinlemiştir.]
- BORATAV, Pertev Naili, (1946), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara: Maarif Vekâleti Neşriyatı.[2. baskı, İstanbul: Adam Yayınları].
- BORATAV, Pertev Naili, (1983), *Folklor ve Edebiyat (1982)-II*, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- CEHAN, Ahmet, (1954), "Ahmetçe Cöngü/ Türkü Defteri", Adana-Ceyhan Veysiye/Günyazı köyünden Ahmet Cehan'a ait eski yazıyla kaleme alınmış şiir defteri, ss.101-102. (Bir kopyası İsmail Görkem arşivindedir).
- ÇEVİK, Dolunay Şenol, (1994), *Sembolik Etkileşim*, Ankara: Belvak Yayınları.
- DUMONT, Paul, (1980), "1865 Tarihinde Güney-Doğu Anadolu'nun Islahı". (Çeviren: Bahaeddin Yediyıldız), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11 (1979-1980), ss. 369-395.
- DUNDES, Alan (1998) "Doku, Metin, Konteks", (Çeviren: Metin Ekici), *Millî Folklor*, c. V, S. 38, ss. 106-119.
- EBERHARD, Wolfram- Pertev N. Boratav, (1953), *Typen Türkischer Volkmarchen*, Weisbaden.
- EBERHARD, Wolfram, (1955), *The Minstrel Tales from Southeastern Turkey*, Berkeley-Los Angeles: University of California Press. [Türkçe çevirisi için bk. Eberhard, Wolfram, (2002).. *Güneydoğu Anadolu'dan Aşık Hikâyeleri*, (Çeviren: Müfide Kocaoğlan Van Der Hoeven), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları].
- EKİCİ, Metin, (2004), "Bir Sempozyumun Ardından: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi (4-6 Mart 2004, Ankara)", *Millî Folklor*, S. 61 (Bahar 2004), ss. 5-12.
- FB 426: A. Arifî [Fahri Bilge], [*Defter*], Kayseri 1938-1941, Millî Kütüphane, İbni Sina Yazmaları, Yz.FB.426, s.220.[Kayseri Avşar Türkmenlerinden derlenmiştir. Kaynak kişiye ait bilgiler yoktur.]
- FB 588a: A. Arifî [Fahri Bilge], [*Defter*], Kayseri 1938-1939, Millî Kütüphane İbni Sina Yazmaları, Yz. FB 588/1.[Esef Işık tarafından, Kayseri-Pınarbaşı yöresi Avşar Türkmenlerinden dinlenerek Latin alfabesiyle yazıya aktarılmıştır.]
- FEYMANİ, Aşık Osman, (1993), "Ozan Dilinden Halk Hikâyesi", *Halk Ozanlarının Sesi*, c. I, S. 2 (Mart 1993), ss. 36-37.[Feymanî'nin yeniden kaleme aldığı bir metin.]
- GÖRKEM, İsmail, (1986), "Yazıcı Oğlu". [Osmaniye-Düziçi Atalan köyünde Aşık Ali Altun'dan 13.12.1986 günü, bir düğünde 'kına gecesi'nde tarafımdan doğal ortamda derlenmiştir. Tecirli aşiretinden olan Ali Altun (Kirik Ali), 1337 Böcekli köyü doğumlu olup, tahsili yoktur. Aşıklık ve çiftçilikle geçimini temin etmekteydi. Yakın zamanda vefat etmiştir.] (Metnin ses kaydı İsmail Görkem arşivindedir.)

- GÖRKEM, İsmail, (2000), *Halk Hikâyesi Araştırmaları: Çukurovalı Aşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖRKEM, İsmail (2001). *Türk Edebiyatında Ağullar: Çukurova Ağulları (Metin-İnceleme)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HALACOĞLU, Yusuf, (1973), "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 27, ss. 1-21.
- KALKAN, Emir (2003). "Yayla Gülü", *Gül Ayinleri* içinde, İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş., ss. 38-45. [Türkölü hikâyesinin yazar tarafından hikâyeleştirilmiş şekli; metinde şiir yer almamıştır.]
- KARABAŞ, Seyfi, (1999), "'Ezo Gelin' Ağıtının Metin Çözümlemesi", *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru* içinde, İstanbul: YKY, ss. 165-168.
- KAYIPOV, Sulayman Turduyevič, (2002), "Sözlü Gelenekte ve Edebiyatta Metin Kavramı", *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri (26-28 Mayıs 2000, Bildiriler)* içinde, (Hz.:İsmet Çetin-Ayşe Yücel), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, ss. 459-465.
- KAYIPOV, Sulayman Turduyevič, (2004), "Sözlü Gelenek Ürünlerinin Senkretizmi (Derleme, Arşivleştirme ve Müzeleştirme Sorunları Üzerine)", *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi, Sempozyum Bildirileri* içinde, (Hz.: M. Öcal Oğuz- Tuba Saltık Özkan), Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi [THBMER] Yayınları, ss. 36-45.
- KEMAL, Yaşar, (1997a), "*Koca Tanır*", *Sarı Defterdekiler/ Folklor Derlemeleri içinde*, (Hz. Alpay Kabacalı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ss.253-254. [Kaynak şahıs bilgileri yoktur; fakat metnin 1940'lı yıllarda Çukurova bölgesinden derlendiğini söyleyebiliriz.]
- KEMAL, Yaşar, (1997b), "*Irgınloğlu*", *Sarı Defterdekiler/ Folklor Derlemeleri içinde*, (Hz. Alpay Kabacalı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ss.299-303. [Irgınloğlu' mahlâslı bir halk şairinin anlatması olmalıdır.]
- KILIÇ, Ahmet, (1976a), "*Şerifoğlu'ndan*", *Gâvurdağı Türküleri (1956-1976)* içinde, Osmaniye: Modern Matbaa, ss. 78-81. [Osmaniyeli Reşit Köker'den derlenmiştir.]
- KILIÇ, Ahmet, (1976b), "*Aşık Hüseyin'den Senem Hikâyesi*", *Gâvurdağı Türküleri (1956-1976)* içinde, Osmaniye: Modern Matbaa, ss. 82-84. [Kahramanmaraş-Elbistanlı Aşık Hüseyin'den Ali Kılıç tarafından derlenmiştir.]
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, (1955), *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara: Buluş Kitabevi.
- KYVIG, David E.- Myron A. Marty, (2000), *Yambaşımızdaki Tarih*, (Çeviri: Nalan Özsöy), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay, (1994), "Yazıcıoğlu", "*Çukurova'da Yaşayan Cerit Türkmenlerinde Halk Hikâyeciliği ve Halk Hikâyeleri*" içinde , (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 118-120. [Adana-Ceyhan'ın Günyazı (Veysiye) köyünden 1932 doğumlu Cerit Türkmen aşiretine mensup olan Abdurrahman Avcı'dan 1992 yılında derlenmiştir. Muhtemelen kaynak kişi, türkölü hikâyeyi Ahmetçe'den öğrenmiş olmalıdır.]
- MİRZAOĞLU, F. Gülay, (2003a), *Çukurova Bozlağı*, Ankara: Binboğa Yayınları.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay, (2003b), "Yazıcıoğlu Bozlağı", *Mirzaoğlu 2003a* içinde, ss.168-170. [Hatay-Dörtyol/Erzin'de Ahmet Cehan [Ahmetçe]'in çırağı olduğunu söyleyen Tahsin Okatar'dan 14.04.2003 tarihinde derlenmiştir.]

GÜNEY TÜRKMENLERİNE AIT 'YAZICIOĞLU İLE SENEM' ADLI TÜRKÜLÜ HİKÂYESİNİN
ANLAM VE NESNE DÜNYASI

- MURSALOĞLU, Şemsettin, (1984), *Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti Tarihi*, İzmir: Karınca Matbaacılık.
- OĞUZ, M. Öcal (2000). "Folklorda Yeni Yöntemler ve Aşık Edebiyatı", *Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları* içinde, Ankara: Akçağ Yayınları, ss.83-88.
- OĞUZ, M. Öcal (2002). "Sözeli Somutlaştırma", *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi* içinde, Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 68-75.
- OĞUZ, M. Öcal (2003). "Halkbilimi Çalışmalarının Yeni Dönemi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi", *Millî Folklor*, S. 60, ss. 247-257.
- ÖNDER, Sema, (2000).. "Tanır Köyünden Ağıt", *'Kalktı Göç Eyledi': Avsarların Tarihçesi ve Avsar Ağıtları* içinde, Kayseri: Laçın Yayınları, ss.104-105.
- ÖZDEMİR, Ahmet Z., (1998), "Senem'in Türküsü", *Öyküleriyle Halk Şiirleri* içinde, Ankara: Ürün Yayınları, ss. 4-7. [Kayseri- Sarız Yeşilkent'ten 1326 doğumlu Mehmet Uydaç ve Kayseri-Sarız'dan 1930 doğumlu Hasan Gürbüz'den derlenmiştir.].
- ÖZDEMİR, Hasan, (1992), "Yaşlıların Öldürülmesiyle İlgili Türkçe Halk Anlatıları", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, II. c. Halk Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, ss. 287-296.
- ÖZDEMİR, Hasan, (1993), "Şarabın İcadı ve Dört Vasfı", *Türkoloji Dergisi*, c. XI, S. 1, Ankara: AÜ. DTCF Yayınları, ss. 135-160.
- ÖZMEN, Mehmet, (1998), "Hatay-Erzin'de ve Genel Olarak Anadolu'da Değirmen ve Değirmencilikle İlgili Kelimeler", *Erdem* [Ankara], c. XIV, S. 14: 463-501.
- TURAL, Sadık, (1993a), "Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler veya Metoda Ait Düşünceler", *Edebiyat Bilimine Katkılar* içinde, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama, ss.27- 45.
- TURAL, Sadık, (1993b), "Tarihî Gerçeğin Edebîleşmesine Dair Notlar", *Edebiyat Bilimine Katkılar* içinde, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama, ss.69- 77.
- TURAL, Sadık, (1993c), "Edebiyat Bilimi'nin Bir Dalı: Edebiyat Sosyolojisi", *Edebiyat Bilimine Katkılar* içinde, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama, ss.155- 176.
- URAZ, Murat, (1933), *Halk Edebiyatı, Şiir ve Dil Örnekleri*, İstanbul: Semih Lütfü, Sühûlet Kütüphanesi.
- YILDIRIM, Dursun, (2001a), "Türk Sözel Kültüründe Süreklilik<Osmanlı Hânedanlığı Döneminden Cumhuriyete>", *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları, 2000/1*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ss. 32-45.
- YILDIRIM, Dursun, (2001b), "Qam Böri Oğlu Bamıs Börik [Qam Böre Oğlu Bamıs Börek] Boyunda Sorunlar ve Çözümler", *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları, 2000/2*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ss. 129-167.
- YILDIRIM, Dursun, (2003), "Balkan Üçlemesi ve Tarih", *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları, 2003/6*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ss. 144-160.
- YILDIRIM, Dursun, (2004), "Sözel Tarih Belgesi: Sözel Tarih Metinleri", *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları, 2004/8*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ss. 131-154.

İSMAIL GÖRKEM

Ekler

EK 1:

1. Bir habar geldi de nazlı Senem'den
Deli gönül şâd olmaya başladı
Akmaz iken kör bıranın ayağı
Suya geldi çağlamaya başladı

2. Senem'in geydiği firengi sarı
Aklımı başımdan alıyor bari
Dönmez iken kırık değirmenin çark evi
peri
Suya geldi dökülmeye başladı

3. Hele bakın şu Senem'in işine
Selâm salmış yârenine eşine

Sinem vardı seksen doksan yaşına
Ondan öte yüz olmaya başladı

4. Aşkın tavası da ocakta kaynar
Durmaz deli gönlüm semahan oynar
Benimle dillerin şekerler çiğner
Tatlı tatlı söz olmaya başladı

5. Anlacımız Binboğa'nın dağları
Kırcı boran aşılmıyor belleri
Yazıcıoğlu'm Şerefli'nin beğleri
Koca Tanır yaz olmaya başladı

(AŞE XXVI/342)

EK 2:

Yazıcı Oğlu ile Senem Hatun'un Türküsü

1. Bir selâm geldi de nazlı Senem'den
Deli gönül şâd olmağa başladı
Akmaz iken kör puñarın ayağı
Sular geldi çağlamağa başladı

2. Senem'in giydiği de gine mi sarı
Ölmeden yüzünü göreyim bari
Kırık değirmenin bozuk çark evi
Akdı sular çağlamağa başladı

3. Görülüyor da Binboğa'nın dağları
Ölen öldü gayret ider sağları

Yazıcı Oğlu Şerefli'nin beğleri
Koca Tanır yaz olmağa başladı

4. Aşkın tavası da yürekte kaynar
Gönülün kuşu da havada oynar
Ermeni dillerin şekerler çiğner
Yine tatlı tatlı söylemeğe başladı

5. Yazıcı Oğlu'm dir de bakın halime
Değirmenler döner çeşmim seline
Benden selâm söyleñ Senem yarime
Vardı yaşım yüz olmağa başladı

(Cehan 1954, s.102-103)

EK 3:

Bir tanesi Aydın[lı] elinde Senem isminde bir tanesine meftun oluyor. Ne ise adamın gözleri kör oluyor. Bir gün bir tanesi askerden geliyor, 'Senemin sana selâmu var' deyince 5. sayfayı [bu türküyü] söylüyor ve kör gözlerinden yaş akmaya başlar. Kendisi ölmüş [halen sağ değildir.]. 30.5. 939.

GÜNEY TÜRKMENLERİNE AİT 'YAZICIOĞLU İLE SENEM' ADLI TÜRKÜLÜ HİKÂYESİNİN
ANLAM VE NESNE DÜNYASI

1. Bir habar geldi de nazlı Senem'den
Gene göynüm şâd olmaya başladı
Akmaziken kör pınarın ayağı
Suyu geldi çağlamaya başladı	Ermeni, dillerin şekerler çiğner
Tatlı tatlı söz olmaya başladı
2. Senem'in geydiği firengi sarı
Ölmeden yüzünü göreydim bari
Yıkık değirmenin bozuk çark evi
Suyu geldi çağlamaya başladı	4. Kurban olam beliyiğin başına
Güneş vurmuş kemeriğin kaşına
Vaktim vardı seksen doksan yaşına
İşte geldi yüz olmaya başladı
3. Aşkın tavası da ocakta kaynar
Durmaz deli gönül meydana oynar	5. Annacımız Binboğa'nın dağları
Aşılmıyor kı[r]cı boran belleri
Yazıcıoğlu'm Şerefli'nin bağleri
Koca Tanır yaz olmaya başladı
(FB 588a, s. 4-5).

EK 4:

[YAZICI OĞLU]

1. Bir selâm geldi de nazlı Senem'den
Deli gönül şâd olmaya başladı
Akmaz iken kör puñarın ayağı
Su geldi de çağlamağa başladı	Ermeni dilleriñ şekerler çiğner
Aramızda söz olmağa başladı
2. Senem'in geydiği ipekli sarı
Ölmeden yüzünü göreydim bâri
Yıkık değirmeniñ bozuk çark evi
Suyu geldi çağlamağa başladı	4. Hele bakıñ şu feleğiñ işine
Neler gelmiş sevdiğimiñ başına
Senem değmiş yetmiş seksan yaşına
Bizimki de yüz olmağa başladı
3. Aşkıñ cevvesi [de] yürekte kaynar
Senem'in hayâli karşımda oynar	5. Şu görünen Biñboğa'nıñ dağları
Aşılmaz kırcı boran belleri
'Yazıcı Oğlu' 'Şerefli'niñ bağleri
Koca 'Tanır' yaz olmağa başladı

Yazıcı Oğlu, Avşar'ın Reyhanlı aşiretindedir. Elbistan'ın -Pınarbaşı'da bağlı 'Sarız' nahiyesine civar olan- 'Tanır' köyündendir. Tahminen 1150 [M. 1737] senesinde doğmuştur. Şerefli ailesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Reyhanlı aşireti de Tanır yaylalarına yaylamak üzere gelirler. Birkaç ay kalırlarmış.. Yazıcı Oğlu'nun gençliğinde bu aşiret arasında 'Senem' adında bir kız varmış. Yek-diğerini görüp uzaktan uzağa seven Yazıcı Oğlu ile Senem'in aradan uzun yıllar geçtiği halde evlenmeleri mümkün olamamıştır.; fakat rivayete nazaran Yazıcı Oğlu'nun Senem'e karşı olan aşkından gözleri kör olmuştur. Kadının yaşı da bir hayli ilerlemiş. Gönül bu ya, Yazıcı Oğlu Senem'den, Senem de Yazıcı Oğlu'ndan bir türlü geçememiş. Bununla beraber ikisi de başkalarıyla evlenmemişler. Fakat ihtiyarlamışlar. Bir gün Tanır halkından biri Reyhanlı aşiretinin olduğu mahallere çalışmaya gitmiş. Tesadüfen Senem'in çadırında misafir kalmış; Senem, misafirine nereli olduğunu sormuş; misafir de cevaben 'Tanır' köyünden olduğunu söylemiş. Senem, Yazıcı Oğlu'nu

sormuş. Misafir de: “Köylümüzdür, bilirim” demiş. Hâlini sormuş. “Gözleri kapandı. İhtiyarladı. Yerinden kakamıyor, oturuyor” demiş. Senem de bu sözü duyunca teessüründen ağlayarak misafirine: “Yazıcı Oğlu’na Reyhanlı aşiretinden Senem denen kadının evinde yattım. Seni çok sordu. Sana selâmı var. Ben de kendisi gibiyim. Sen söyle, o beni bilir” demiş. Tanırlı yazın köyüne dönünce, Yazıcı Oğlu’na söylemiş. Yazıcı Oğlu da bu haberi alınca ihtiyarlıktan cûş u hurûşa gelmiş, bu türküyü söylemiş.

Sarız nahiyesinin [...] köyünden [...] Senem adlı bir kadına alâka peydâ etmiş. Bur[a]daki türküyü onun için söylüyor.

Yazıcı Oğlu’nun asıl adı ma’lûm değildir. Eğer Tanır köy değilse, kendisinin nâm-ı müstearı olması mümkündür.

Yazıcı Oğlu herhalde 1210-1215 [m. 1795-1800] senelerinde ber-hayatmış.

(FB 426, s.220).

EK 5:

YAZICI OĞLU

(Şimdi efendim), zamanında Yazıcı Oğlu der[ler] bir adam vardı. Bu Yazıcı Oğlu çok zengin idi. Bunun da bir oğlu var, oğluna da diyolar Yazıcı Oğlu diye. Adamcağaz öldü, aylesi öldü. Delâğanlı [delikanlı] tek galdı; ğonu ğoñşu toplandılar: “Ulan ğardeşim seniñ eviñ issiz galdı. Gedek saña bir kimin ğızını derseñ onu bitirek [dünür gidip söz keselim].” “Yook!.. Daha benim alacağ olduğum ğız anasıñdan doğmayık” dedi. Etme dutma deyi ne ğadar zor ettilerse [de] ğabul etmedi.

Ata biner attan ener bu.

Bir gün ata bindi, yaylalağa doğru gitti. Vardı ki bir ğara çadır yayılmış, ama öte yanı beri yanı yok. Punarñ başına vardı edem, aha!.. Attan endi, dizgini aldı; hayvanı sularkan öteden bir ğız çıktı emme; *ğulakta asma küpe, yanı yönü Erzurum ğoyunu gibi*, çok tatlı bi şey!.. Geldi, satırını [su kovasını] doldurmaya durdu. Buna şöyle bakıncak, *ağzınıñ suyu boşandı herifiñ. Aydınñı ğızı!..*

“Evlı misiñ, beker misiñ?” deyi sordu ğıza; ğız da dedi ki: “bekerim” dedi. “Seniğlan evlensek olmaz mı?” dedi; ğız şöyle baktı, dedi ki “ayıp ayıp” dedi. “Benim ğanâtime göre sen bir ağa oğlu ğımı [gibi] bir adamsıñ” dedi. “Benim gibi bir aşiret ğızıynañ ğırğır mı geçiyoñ, yazıklar olsun sana!” dedi. Satırını doldurdu getti.

[...]: Metinde birer kelimelek boşluk vardır.

1a. Senem'den: yârimden. [Üzeri çizilmiştir.]

c. ayağı: suları. [Üzeri çizilmiştir.]

d. su geldi de: suyu geldi.

3b. Cûş etti de gönül meydana oynar. [Üzeri çizilmiştir.]

d. Tath tath söylemeğe başladı [Üzeri çizilmiştir.]

4b. Neler geldi sevdiğimiñ başına/ Ölümden ferman geldi başıma [Üzerleri çizilmiştir.]

5b. kırıcı boran belleri: belleriniñ yolları [Üzeri çizilmiştir.]

d. yaz: şaz [şâd].

GÜNEY TÜRKMENLERİNE AİT 'YAZICIOĞLU İLE SENEM' ADLI TÜRKÜLÜ HİKÂYESİNİN
ANLAM VE NESNE DÜNYASI

(Erkekler de böyle şeyde sündük olur sündük!..) O zaman (efendim), tekrar adam eve getti. Alavı sardı [aşk ateşine tutuldu]; bir iki gün soñra bi daha geldi; gız dölü [oğlanı] görünce gene geldi ora[ya]. Gene atñ felân suladıktan soñra, (gızıñ adı da Senem), dedi ki: "N'ettin hatın?" dedi; "sana geçende bir söz dedim idi" dedi. Dedi ki: "Hakikaten Allah'ın adıynañ almak mı istiyon, yoñsa benim inen vakit mı geçiriyon?" dedi. "Yook!.. Allah'ın emriyinen almak istiyom." "Eyi öyleyse, şöyle bir vaad edek senne" dedi. "Nasıl?" "Ben senden başkasına varmamıya Allah indinde yemin ediyem. Sen de et, benden başkasını alma[mayal]" diye. Orda tapıkladı [atı mahmuzladı], ayrıldılar.

Adam genç!.. (Şimdiki gibi, efendime söyleyim, böyle hayasızlık da yok!..) O vakit bir utangaçlık var!.. İlle şu gıza baña duñur [dünür] gediñ diye denmez de yani!.. Ulan şuna deyim, buña deyim diye tepizlenirken gene alevi sardı. Hele varım şunu bir daha görüm. Eee!.. Geldikine çadırı sökmüşler, göçmüşler getmişler. O yanna seğırtti, bu yanna seğırtti; yok arkadaş!.. Ne yanna göçtükleri belirsiz!..

Adam ğaldı şindi. Ulan bu sene getti, işallah bu yeni sene gene gelir bura!.. Böyle vâdimiz var. Eee, bi yere de gedemez!.. Şora varmadan soyallar adamı, dağ daş eşkıya!.. Senede geldi yokladı, senede geldi yokladı. Adam ihtiyarladı getti; yok, bi daha gelmediler!..

Adam evlenmedi. O düşünceyneñ, düşünü düşünü bunun gözünün ikisi de kör oldu; o Yazıcı Oğlu'nun!..

O vakit şu [Hatay-Dörtöyl] Payas'tan alıllarmış duzu. Vapurla gelirmiş de, ordan geder herkeş burdan gölülle [yük hayvanı at] herkeş duz getirirmiş!.. İri duz!..

Ermeni'niñ birisi duz deye gelmiş bura!.. Ermeni geldi, burdan duzu aldı. [Osmaniye] Toprakkale'nin ora geldi ki ağşamla, orda bir çadır var!.. "Yahu şu çadıra sapsam, Allah rızası için misevir [misafir] almazlar mı?". Vardı ki, bir ğarı oturiye. *Bi tek diş galmuş ağzında telğıraf dirâ gimi*; ğarıya söyleyidi, "abov yavım" dedi. (Onun Ermeni olduğunu bilmiye ye!..) "Sen Tañrı misevirisiñ, niye almak?" dedi. Orda ğaldı bu.

Ğarı uvak [ufak] uvak sormıya durdu. "Nerelisiñ; nerden gelip nereye gidiyen?". Albustanı [Elbistanlı] olduğunu ve duz deye gelip geri gettiğini söyledi.

"Bir adam sorsam, tanıñ mı ola?" dedi. "Kimmiş?" dedi. "Yazıcı Oğlu der bir adam vardı; evlendi mi, duruyo mu?" dedi. Ermeni de bilirmiş, "duruyo" dedi. "Evlenmedi mi?" dedi. "Evlenmedi; görseñ çok perişan şindi. Gözleriñ ikisi de kör oldu" dedi. "Kör mü?" dedi ğarı. "Hee!.." Ğarı kaktı, ğama çuvalından ğırlık varımış, davar ğırlığı; ğırlığı getirdi. (Şimdiki gimi makas da yok!..) Ğarıda her belik var, bir gölük ğıyrü gimi!.. Beliniñ birini, dibinden 'cirp'[diye] kesti. Bunu da bir kötüce çapıdınañ sardı.

Dedi ki: "Bu Tañrı amanatı; elet Yazıcı Oğlu'na ver!" 'Kim verdi' der ise "Senem verdi de" dedi. (Gızın adı Senem dedik ya!..) Ğavır, cebiniñ en iyi gerekli yerine ğoydu bel [beliği].

Günnerin birisinde vardı, duzunu çöşüncek [çözünce]: "Ulan şu Tañrı amanatını eletim de teslim edim" dedi. Vardı ki, ğoca köşiye oturmuş, gözü yumuk öyle duruyo!..

'Emmi, emmi!..'. "Ne diyon?". "Saña bir amanat getirdim, amanat!" dedi. "Ne amanatı oğlum?". "Ben bilmiyom" dedi. "Ver bahâlim ver". Elinden aldı ğoca bunu, gümüşleri mümüşleri çeşdi. Uzattı ki, bir avrat saçı!.. "Kim verdi bunu, kim verdi?" dedi. "Eski nışanıñ Senem verdi, Senem" dedi. "Daha ben yolunu bekliyem ölene ğadara, ille durmasıñ gelsiñ diyo" dedi. "Hı hı hı" dedi ğoca. Deynâ bağı, deynâ bağı!.. Deynâ aldı ğoca, ağlar, gözünden yaş çıkmaz!..

İSMAIL GÖRKEM

Aldı sazı, diynân sözü bağálim ne dedi:

1.(Dost gene) bir habar geldi de nazlı Senem'den (aman Senem'den)
Deli gönül şad olmiya başladı
Akmazıkan da kör puñarıñ suları (aman suları)
Su geldi de çağlamıya başladı

2.Gurban oluyum da beliyiñ başıña
Güneş vurmuş telleriñ ğaşıña
Senem dáğmış yetmiş seksen yaşına
Beniği da yüz olmiya başladı

3.Senem'i derseñ de geydiği sarı
(Aman) ölmeden yüzünü (de) göreydim bari
Yedi sene oldu da Senem'i göremem ğayrı
Yavaş yavaş yüz olmiya başladı
(Kör oldu gözlerim de Senem'im varamam ğayrı
Yavaş yavaş söz olmiya başladı)

4.Yürsek olur da şu dağlarıñ bedeni
Duman çökmüş görünmüyor yolları
Size máğlûm da Yazıcı Oğlu'nun halleri
Goca Tanır yaz olmiya başladı

Böyle demiş.

(Görkem 1986).